

De Sperwer *Accipiter nisus* als broedvogel in de provincie Groningen en in Noord-Drenthe in 2021

Johan Bos, Erik Bazuin, Sylvie Westerhof

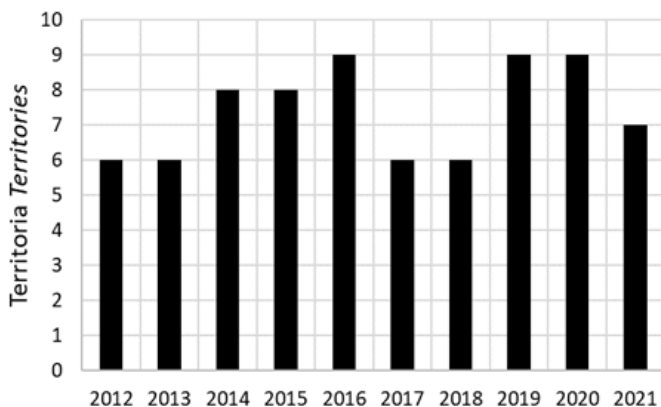
Al sinds 2014 wordt systematisch onderzoek naar broedende Sperwers gedaan in de provincie Groningen en in Noord-Drenthe. Het koude en natte voorjaar van 2021 maakte het een interessant seizoen: hoe zouden de Sperwers hierop reageren? Meer uitval, meer predatie, vertraging? Weer veel nesten met dode kuikens? Begint het vorig jaar ingevoerde kleurring-programma te werken en kunnen we al rekenen op de eerste oudervogels met een mooie gele ring? Werpt de inzet van cameravallen zijn eerste vruchten af? Antwoorden op deze spannende vragen zijn allemaal in dit artikel te vinden.

Werkwijze

In de gehele provincie Groningen en in de kop van Drenthe werden uit voorgaande jaren bekende territoria (c. 150 in totaal) en andere potentiële broedplaatsen (dorpsbosjes, parken, begraafplaatsen) gecontroleerd op de aanwezigheid van plukplaatsen, ruipennen, adulte vogels of bezette nesten (Bos 2013a, 2013b, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019; Bos & Bazuin 2021). Bij een aantal nesten werd met een telescoopstok en smartphone de inhoud van de nesten geïnspecteerd en de legselgrootte vastgesteld. Rond 10 juni werden alle nesten gecheckt of ze al (kleine) jongen hadden of niet, om zo ringsessies efficiënt in te plannen; dat wil zeggen, om te voorkomen dat vroege nesten te laat worden ingeroosterd voor een ringsessie. Bij een jongenleeftijd van twee tot drie weken werd het nest beklommen en werden de jongen gesekst, gewogen, gemeten (lengte van de handvleugel, zie Bijlsma 2006), gecontroleerd op parasieten (teken/luisvliegen) en geringd (metaal links, gele kleurring met drie letters rechts). Het aantal nestjongen werd bepaald tijdens deze controle; dode jongen werden meegeteld. Het aantal niet-uitgekomen eieren werd ook genoteerd. Later in het seizoen werden de territoria met nestjongen nog een keer bezocht om het broedsucces vast te stellen (Bijlsma 1994). Hier betekent 'succes' dat er minstens één jong is uitgevlogen. Legbegin werd berekend aan de hand van de leeftijd van de jongen (Vedder & Dekker 2004, van Diermen & Donkers 2002). Leeftijd van de oudervogels werd bepaald door zichtwaarnemingen, foto's gemaakt tijdens nestcontroles, gevonden ruipennen, en door beelden verkregen via cameravallen bij zitstokken aangebracht in de buurt van het nest (Bos, Bazuin & Westerhof 2021). Deze cameravallen dienen ook om Sperwers individueel te herkennen aan de hand van (kleur-)ringen.

Territoria

In 2021 werden er precies honderd territoria met nesten in kaart gebracht (89 in de provincie Groningen, 11 in de kop van Drenthe). De inventarisatie is onvolledig; naar schatting is ongeveer twee derde van de nesten bekend. Van de 76 bekende broedplaatsen uit 2020 waren er 16 niet meer in 2020 bezet (dat is met een dikke twintig procent een behoorlijke leegloop). Aan de andere kant werden op 14 plaatsen nieuwe vestigingen vastgesteld. In sommige regio's van de provincie lijkt de populatie redelijk stabiel over de laatste tien jaar (Figuur 1). In andere gebieden gaat het duidelijk bergafwaarts of is er juist een lichte toename te zien. Kortom, er is veel beweging in de populatie.

Figuur 1. Aantal territoria in de voormalige gemeente Haren (4558 ha) over een periode van tien jaar. *Number of Sparrowhawk territories recorded in the former municipality of Haren (4558 ha) over a period of ten years.*

Nesten

De meeste nesten werden in loofbomen gevonden (56%). Meidoorn en eik zijn de duidelijke favorieten onder de loofbomen, maar ook werden nesten gevonden in boswilg, beuk, kers, sleedoorn, esdoorn, es, berk, Spaanse aak en hazelaar. Onder de naaldbomen (44%) is de rangorde als volgt: fijnspar, grove den, sitkaspar, douglasspar, zwarte den, levensboom (tuinconifeer), lariks en weymouthden. De variatie in broedplaatskeuze is enorm. Er wordt gebroed in grote bossen, dorpsbosjes, taludbosjes, parken, begraafplaatsen en zelfs tuinen.

Ook in gemengd bos gaat soms de voorkeur naar een loofboom uit. Zo koos bij Ter Apel een Sperwer ervoor om zijn nest in een jong beukenvak te bouwen, terwijl er nog geen honderd meter verderop een ogenschijnlijk uitermate geschikt perceel met jonge dichte fijnsparren voorhanden was.

Broedsucces

In 2021 lag het broedsucces van de honderd gevolgte nesten op een miserabele 57%. Dit was iets slechter dan in 2018 en 2020 (61 en 63% respectievelijk), maar beter dan in 2019 (49%). Dit is frappant: de laatste vier jaar ligt de verhouding succesvolle nesten maar iets boven de helft! Uitval kwam voor gedurende nestbouw of in de prille broedfase (9%), in de eifase (51%), en in de jongenfase (40%), waar predatie de hoofdoorzaak van het mislukken is.

Foto 1. Bezet sperwernest in sterk uitgedund nestbos bij Marum, 7 mei 2021 (Foto: Sylvie Westerhof). *Occupied Sparrowhawk nest in recently thinned deciduous stand, Marum, 7 May 2021.*

Een ongelukkig sperwerpaar koos een taludbosje langs de A7 uit als nestbos en begon daar in maart al met de nestbouw. Op 4 april bleek het bosje enorm te zijn uitgedund. Slechts een enkele boom stond nog overeind, waaronder de nestboom; het was verschrikkelijk om te zien en een Sperwer onwaardig. Dit nest, dat al van kilometers afstand vanaf de snelweg te zien was, hadden we al afgeschreven, maar op 7 mei zat het vrouwtje vast op het nest te broeden (Foto 1). Op 20 mei lag er zelfs een zes-legsel in! Het onfortuin zat hem in de volgende controle op 9 juni, waarbij poepspettertjes rondom de nestboom lagen maar het nest leeg was. Dit leek sterk op natuurlijke predatie, maar de extreme kapwerkzaamheden in het bos zouden hier best wel eens een rol van betekenis kunnen hebben gespeeld.

Twee keer werden dode kuikens op het nest aangetroffen, een stuk minder vaak dan vorig jaar toen bij vijf nesten levenloze jongen werden vastgesteld (Bos & Bazuin 2021). In één geval werd een nest aangetroffen waar alle drie jongen enkele dagen na het ringen dood op het nest lagen. Deze werden door het DWHC getest op vogelgriep; de uitkomst bleek negatief. Bij 44 nesten werden in totaal 167 jongen geringd, waarvan 150 met een gele kleuring.

Broedbiologie

In 2021 bleek het legbegin een dag later dan gemiddeld, en het gemiddeld aantal jongen van 3.8 was iets hoger dan doorsnee (Tabel 1). De legselgrootte kon bij 18 nesten worden vastgelegd, en varieerde van 2 tot 6, met een gemiddelde van 4.5. Bij minder dan een derde van de nesten met jongen werden luisvliegen geconstateerd (Tabel 1). Bij één nest troffen we een jong aan met een vogelteek op zijn ooglid. Opvallend is de scheve geslachtsverhouding onder de jongen in het voordeel van de mannen (Tabel 1).

Tabel 1. Gemiddeld legbegin, aantal jongen per succesvol nest, geslachtsverhouding en percentage nesten waarop jongen met luisvliegen van Sperwers in de provincie Groningen en Noord-Drenthe (2014-2021); tussen haakjes het aantal nesten waarover berekend. *Mean start of laying, number of chicks, sex ratio, and percentage of nests where chicks were infested with louse flies; in brackets numbers of nests.*

Jaar	Legbegin (n)	Jongen/nest (n)	Sexratio (m/v)	% + luisvliegen (n)
<i>Year</i>	<i>Onset laying (n)</i>	<i>Chicks/nest (n)</i>	<i>Sex ratio (male/female)</i>	<i>% + Louse flies (n)</i>
2014	27 april (20)	4.0 (23)	42/32	45 (20)
2015	29 april (15)	3.3 (15)	26/33	20 (15)
2016	29 april (17)	4.1 (17)	33/36	47 (17)
2017	30 april (27)	4.0 (27)	60/44	59 (27)
2018	1 mei (19)	3.4 (21)	41/25	79 (19)
2019	30 april (18)	4.0 (19)	33/30	63 (16)
2020	28 april (31)	4.2 (32)	72/57	26 (31)
2021	1 mei (45)	3.8 (45)	92/75	30 (44)
<i>Gem/Mean</i>	30 april (192)	3.9 (199)	399/322	43 (189)

Oudervogels

In 19 territoria werden zitstokken met cameravallen geplaatst (Bos, Bazuin & Westerhof 2021). In tien gevallen werd zowel het mannetje als het vrouwtje op foto vastgelegd. Vier keer werd alleen het vrouwtje geknipt, en twee maal alleen het mannetje. In twee gevallen werd de cameraval voortijdig verwijderd vanwege ongewenste belangstelling van nieuwsgierige passanten. In een geval, een laat in het

seizoen geplaatste cameraval, kwamen alleen pas uitgevlogen jongen op de plaat (Foto 2). Het mooie is dat in alle gevallen waar adulte sperwers geregistreerd zijn, ook hun leeftijd (2kj of >2kj) kon worden vastgesteld en of ze geringd waren of niet.

Foto 2. Pas uitgevlogen jongen op de zitstok. Tynaarlo, 22 juli 2021 (Foto: Sylvie Westerhof). *Fledgling Sparrowhawks on an artificial sitting post near the nest, Tynaarlo, 22 July 2021.*

Aan de hand van het vergaarde fotomateriaal en gevonden ruipennen konden we van 70 oudervogels de leeftijd bepalen. Bij 28 volwassen mannetjes waren twee (7%) eerstejaars vogels (dus 2kj), de rest volwassen (>2kj). Bij de vrouwen konden we van 42 vogels de leeftijd bepalen. Hier waren maar liefst acht vogels in hun tweede kalenderjaar (19%).

Bij 19 mannen en bij 19 vrouwen konden we door zichtwaarnemingen of met behulp van cameravallen zien of ze ringdragend waren of niet. Hier laten we vogels die door ons als adult gevangen en geringd zijn buiten beschouwing. Drie mannen waren met metaal geringd, waarvan één kon worden afgelezen (als nestjong in 2016 geringd, 3 km verderop). We waren blij verrast toen we tijdens een nestcontrole een vrouwtje met kleurring in beeld kregen. Deze bleek 15 km verderop in 2020 te zijn geringd (Foto 3).

Foto 3. Sperwer, 2de kalenderjaar vrouw met kleurring in de buurt van haar nest, geringd als jong in Zuidhorn in 2020. Bedum, 10 juni 2021 (Foto: Erik Bazuin). *Second calendar-year female Sparrowhawk near its nest, identified by its coded colour-ring; she had been ringed as nestling in 2020, 3 km from its present nest sit at Bedum; 10 June 2021.*

Conclusie en plannen

Het uitzonderlijke natte en koude voorjaar leek weinig invloed op de Sperwers te hebben. Het legbegin lag een dag later dan normaal, het aantal jongen was iets lager dan gemiddeld, en het broedsucces was, zoals in de voorgaande jaren, aan de lage kant. Er was minder jongensterfte dan in de voorgaande jaren. We zijn enorm verrast door het succes van de “methode zitstok” (Bos, Bazuin & Westerhof 2021). Bij vrijwel alle sperwerterritoria waar we dit geprobeerd hebben bleek het te werken als een tierelier. We zijn van plan om het op nog grotere schaal door te voeren in de komende jaren, omdat het ons zal helpen om meer kennis te vergaren over de verplaatsing van individuen, bezetting van broedplaatsen (ook in de winter), en de samenstelling van de surpluspopulatie.

Dank

Onze dank gaat uit naar Arjan Bakker, Margreet Beimers, Berend van Bergen, Jacob de Bruin, Bertjaap Darwinkel, Arjan Dekker, Jan van Diermen, Rutger Diertens, Hans Dijkhuis, Emiel Dijkstra, Jack Frugte, Danny Gerrets, Robertjan Huizing, Alwin Hut, Bauke Koole, Raymond Klaassen, Rick Mensink, Leon Luijten, Jeroen Nagtegaal, Jeroen Nienhuis, René Oosterhuis, Klaas Poelman, Madeleine Postma, Aaldrik Pot, Henk Odijk, Wouter Rozema, Tonio Schaub, Jasper Schut, Hans van der Snoek, Simone van der Sijs, Rik Tangerman, Fokke van der Veen, Christiaan de Vries, Albert-Erik de Winter, Louis Witte, de Bosgroep Noord-Oost Nederland, Dutch Wildlife Health Centre, Hortus Botanicus Haren, Kraus-Groeneveld Stichting, Stichting Kuzemerkooi, Natuurmonumenten, Rijksvastgoedbedrijf, Staatsbosbeheer, Het Drentse Landschap en Het Groninger Landschap.

Summary

Bos J., Bazuin E. & Westerhof S. 2021. The Sparrowhawk *Accipiter nisus* as a breeding bird in the province of Groningen and northern Drenthe in 2021. De Takkeling 29: 203-210.

A survey of the province of Groningen and the northern part of the province of Drenthe in 2021 revealed 100 occupied nest sites of Sparrowhawk. Compared to 76 occupied nest sites in 2020, 16 had been deserted, but 14 new sites had been occupied, showing a rather high degree of flux within this population. In the former municipality of Haren (Groningen, 4558 ha), the population was stable at 6-9 pairs in 2012-21. Mean onset of laying in 2021 was 1 May (n=45), close to mean onset of laying of 30 April in 2014-2021 (N=192). Mean clutch size in 2021 was 4.5 eggs (range 2-6, N=18), mean brood size 3.8 (N=45). Nest success in 2021 was 57% (N=100). Failures were recorded during nest-building and early nesting cycle (9%), during incubation (51%) and during the nestling stage (40%, mostly by predation). Sex ratio of nestlings was male-biased: 92 males and 75 females. In 30% out of 44 nests one or more nestlings were parasitized by louse flies.

Use of trap cameras, colour-rings and moulted primaries revealed that 2 out of 30 breeding males were 2nd-calender-year (7%), compared 8 out of 42 females (19%). Trap cameras trained on artificial sitting posts were highly successful in elucidating ages of breeding birds and presence of rings (metal and colour), sometimes unequivocally leading to the identification of an individual.

Literatuur

- Bijlsma R.G. 1994. Het belang van een nestcontrole tussen ringen en uitvliegen van roofvogels. De Takkeling 2(3): 45-49.
- Bijlsma R.G. 2006. Handleiding veldonderzoek Roofvogels. KNNV Uitgeverij, Utrecht.
- Bos J. 2013a. De Sperwer *Accipiter nisus* als broedvogel in de provincie Groningen in 2012. De Takkeling 21: 129-131.
- Bos J. 2013b. De Sperwer *Accipiter nisus* als broedvogel in de provincie Groningen in 2013. De

- Takkeling 21: 204-208.
- Bos J. 2015. De Sperwer *Accipiter nisus* als broedvogel in de provincie Groningen in 2014. De Takkeling 23: 86-88.
- Bos J. 2016. De Sperwer *Accipiter nisus* als broedvogel in de provincie Groningen in 2015. De Takkeling 24: 133-138.
- Bos J. 2017. De Sperwer *Accipiter nisus* als broedvogel in de provincie Groningen in 2016. De Takkeling 25: 73-78.
- Bos J. 2018. De Sperwer *Accipiter nisus* als broedvogel in de provincie Groningen in 2017. De Takkeling 26: 149-153.
- Bos J. 2019. De Sperwer *Accipiter nisus* als broedvogel in de provincie Groningen in 2018. De Takkeling 27: 146-152.
- Bos J. & Bazuin E. 2021. De Sperwer *Accipiter nisus* als broedvogel in de provincie Groningen in 2019 en 2020. De Takkeling 29: 85-92.
- Bos J., Bazuin E. & Westerhof S. 2021. Een nieuwe methode om de Sperwer *Accipiter nisus* beter in beeld te krijgen. De Takkeling 29: 135-140.
- Diermen J. van & Donkers H. 2002. Broedduur bij Sperwers *Accipiter nisus*: duur van de eifase en berekening van het legbegin. De Takkeling 10: 74-84.
- Vedder O. & Dekker A.L. 2004. Groei en leeftijdsbepaling van nestjonge Sperwers *Accipiter nisus*. De Takkeling 12: 239-246.

Adres: De Savornin Lohmanlaan 55, 9722 HD Groningen, ioan.bos@gmail.com